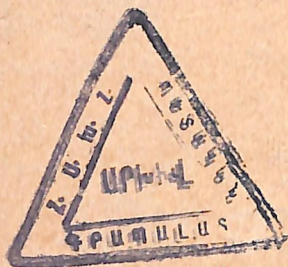

Հ. Ս. Խ. Հ. ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԱՏ — ԱԳՐՈՏԵԽ ՊՐՈՊ

Զ. ԱՍՏԿԱԾԱՏՐՅԱՆ

Զ Ր Ո Ւ Յ Ց

ՀԱՅԱԲՈՒՅՍԵՐԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գ Յ Ո Ւ Ղ Հ Ր Ա Տ

1 9 3 4

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

ՋՐՈՒՅՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՇԱԿՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հացաբույսերը մեր կարևոր կուլտուրաներն են: Նրանք մարդկության սննդի հիմնական աղբյուրն են հանդիսանում: Թե՛ ամբողջ աշխարհում և թե՛ մասնավանդ ԽՍՀՄ-ում հացաբույսերը բոլոր ցանքերի մեջ առաջին տեղն են բռնում:

ԽՍՀՄ-ում 1933 թվին կատարած 129,7 միլիոն հեկտար ընդհանուր ցանքից միայն հացաբույսերը յիդել են 101,5 միլիոն հեկտար, այսինքն ամբողջ ցանքերի յերեք քառորդից ել ավելին:

Մեզ մոտ՝ Խ. Հայաստանում ևս հացաբույսերն ամենատարածված կուլտուրաներն են, նրանք մշակվում են համարյա-մեր բոլոր շրջաններում:

Հացաբույսերի ցանքի տարածությունը մեզ մոտ տարեց տարի ավելանում է: Յեթե վերցնենք հացաբույսերի ցանքի տարածության աճումը ԽՍՀՄ-ում, ապա կտեսնենք, Վոր 1913 թվից մինչև 1933 թվին այդ տարածությունն աճել է 7,1 միլիոն հեկտարով: Այժմ, յերկրորդ հնգամյակում մեր կուլտնտեսությունների ու խորհրտնտեսությունների հիմնական խնդիրը պետք է լինի՝ Վորքան կարելի յե բարձրացնել բերքատվությունը և Վերջնականապես լուծել հացահատիկի խնդիրը մեզ մոտ: Ինչպես ընկ. Ստալինը Համկ(բ)Կ 17-րդ համագումարում աված իր զեկուցման մեջ ասում է՝ մենք ստեղծել ենք բոլոր նախապայմանները, Վորոնք հնարավորություն կտան մեզ արագ կերպով բարձրացնելու մեր գյուղատնտեսությունը:

1-33/39

Պատ. խմբագիր՝ Արտ. Մարտիրոսյան
Մասնագիտ. խմբագիր՝ Մ. Թումանյան
Սրբադրիչներ՝ Խ. Այվազյան և Մ. Փանոսյան
Հանձնվել է արտագրություն 1934 թ. մարտի 14-ին.
Ստորագրվել է տպագրելու 1934 թ. մարտի 21-ին.
Գլավիտ № 222 Տիրած 2500 Պատվեր № 215

Մեր կոլեկտիվ ու խորհրդային տնտեսությունները պետք է լրիվ կերպով ոգտվեն բոլոր իրենց հնարավորություններից, նրանք պետք է ճիշտ կերպով կիրառեն բոլոր անհրաժեշտ ազդեցությունները, վորպեսզի կարողանան լուծել այդ կարևոր խնդիրը:

Տեսնենք թե ինչպես պետք է մշակել, ինչ աշխատանքներ պետք է կատարել ու ինչպիսի կանոններ պիտի կիրառել, հացաբույսերի մշակման դեպքում, վորպեսզի նրանց դեհենք զարգացման լավ պայմանների մեջ ու ապահովենք բարձր բերքի ստացում:

Հացաբույսերի խմբին են պատկանում մի շարք կուլտուրաներ (ցորեն, գարի, աշորա, յեգիպտացորեն և այլն), սակայն մենք այստեղ այդ բոլորի մասին ել չենք խոսի: Մենք գլխավորապես կժանոթանանք գարնանացան հացաբույսերի (գարն. ցորեն, գարի) վրա կատարվող աշխատանքների հետ, այն ել գլխավորապես այն, աշխատանքների, վորոնք կատարվում են գարնան շրջանում, և մեկն ել նրանց, վորոնք նախապատրաստում են գարնանացանը:

ԻՆՉՊԻՍԻ ԶՈՂԱՅԻՆ ՈՒ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ԵՆ ՊԱՇԱՆՋՈՒՄ ՀԱՅԱՐՈՒՅՍԵՐԸ

Մյուս գյուղատնտեսական կուլտուրաների հետ համեմատած, հացաբույսերն ավելի քիչ պահանջկոտ բույսեր են: Նրանք բավականին լավ զարգանում են համարյա բոլոր տեսակի հողերում: Նրանց համար վատ են մաքուր ավազային հողերը, լավ չեն զարգանում

նաև խիստ աղուտ ու կիսաճահճային հողերում: Գարին ընդհանրապես ավելի պահանջկոտ է դեպի հողային պայմանները, քան մյուս հացաբույսերը:

Ինչպիսի կլիմայական պայմանները նույնպես նրանք այնքան ել պահանջկոտ չեն: Հացաբույսերը բավականին լավ զարգանում են շատ տարբեր կլիմա ունեցող վայրերում: Գարին կարող է ավելի բարձր տեղերում մշակվել, քան ցորենը:

Աշորան ավելի քիչ պահանջկոտ բույս է, ու ավելի ցրտադիմացկուն, քան մյուս հացաբույսերը:

ՀԱՅԱՐՈՒՅՍԵՐԻ ՀԱՍԱՐ ՀՈՂՆ ԻՆՉՈՎ ՊԻՏԻ ՊԱՐԱՐՏԱՅՆԵԼ

Ազդեցությունիկալան ամենակարևոր ձեռնարկումներն են մեկը պարարտացումն և Պարարտացումը մեծ չափով բարձրացնում է բույսերի բերքը: Նույնպես է ազդում պարարտացումը նաև հացաբույսերի վրա:

Հացաբույսերն ամենից շատ ազոտային պարարտանյութերի կարիք են զգում, նրանց վրա շատ լավ ազդեցություն են թողնում նաև ֆոսֆորի, իսկ մասամբ ել կալիումի պարարտանյութերը:

1929—30 թվերին Հայաստանի զանազան շրջաններում պարարտացման վերաբերյալ կատարած փորձերը հետևյալ արդյունքներն են տվել՝

Գարնանացան ցորենի բերքը միայն ազոտով պարարտացնելուց, բարձրացել է 36% , միայն ֆոսֆորով պարարտացումը բարձրացրել է 30% -ով, իսկ ազոտով, և ֆոսֆորով միաժամանակ պարարտացնելու դեպքում, բերքն ավելացել է 91% -ով: Ինչպես տեսնում ենք, պարարտացումը մոտ յերկու անգամ բարձրացրել է ցորենի

րենի բերքը. սա նշանակում է, վոր ամեն կերպ պետք է տշխատել, վորքան հնարավոր է, մեծ չափով կիրառել պարարտացուծը մեր դաշտերում:

Հացաբույսերի վրա գոմադրի պարարտացուծը շատ բարձր ազդեցութիւն է թողնում, վորովհետեւ նա լրիվ պարարտանյութ է և իր մեջ պարունակում է և՛ ադոտ, և՛ ֆոսֆոր և՛ կալիում: Սակայն բոլորովին թարմ գոմաղբ տալն այնքան ել լավ չէ, վորովհետեւ նրանից հացաբույսերը կարող են պակել, սնկային հիվանդութիւններով ավելի հեշտութեամբ են հիվանդանում, մոլախոտերի քանակն ավելանում է և այլն:

Վորպէսզի դարնանացանի յետուն շրջանում աշխատանքի ավելի ծանրաբեռնաթիւն չստեղծվի, ցանկալի յէ գոմաղբը գաշտ տանել ձմեռը, կամ վաղ դարնանը, վարն սկսելուց վորոշ ժամանակ առաջ:

Գոմաղբը, բացի հողը սննդանյութերով հարստացնելուց, նաեւ այն նշանակութիւններն ունի, վոր հողը փխրուն է դարձնում, իսկ այդպիսի լավ, փուխր կազմութիւնն ունեցող հողի մեջ բույսերն ավելի լավ են զարգանում և նրանց բերքն ել բարձր է լինում:

Ինչպէս բերված փորձերից տեսանք, հացաբույսերի վրա հանքային պարարտանյութերը ևս շատ լավ ազդեցութիւն են թողնում: Հանքային պարարտանյութեր են՝ ցիանամիդը, սուպերֆոսֆատը, ամոնիում սուլֆատը, սելիտրան և այլն:

Հանքային պարարտանյութերով հողը պետք է պարարտացնել դարնանը: Յեթն հողն աշնանից վարված է յեղել և դարնանը կրկնավար է արվում, ապա լավ է պարարտանյութերը տալ կրկնավարից առաջ, իսկ յեթն վարը կատարվում է դարնանը, ապա լավ է տալ վա-

րից հետո, փոցելուց առաջ: Սելիտրայով պետք է պարարտացնել հենց ցանքի ժամանակ, իսկ մասամբ ել ցանելուց 20 որ հետո:

Հողը պարարտացնելու տեսակետից շատ խոշոր նշանակութիւն ունեն նաեւ ընդեղեն բույսերը (առվույտ, վիկ, սիսեռ, լոբի, մաշ և այլն): Այս բույսերն իրենց արմատների վրայի ուռուցքների մեջ յեղած բակտերիաների միջոցով, հողը մեծ չափով հարստացնում են աղտով: Այնպէս վոր, յեթն հացաբույսից առաջ այդ հողամասում վորեւէ ընդեղեն բույս է ցանված, ապա նրանից հետո հացաբույսը շատ բարձր բերք է տալիս:

ՇՈՂԸ ՅԵՐԲ ՊԵՏԲ Ե ՎԱՐԵԼ

Թե՛ աշնանացան և թե՛ դարնանացան կուլտուրաների համար ամենից լավ է հողը վարել նախորդ բույսի բերքահաճաքից անմիջապէս հետո: Այս դեպքում հողը յերկար ժամանակ վարված է մնում, նրա մեջ շատ ջուր է կուտակվում, բույսերի մնացորդները (արմատներ, ցողունի մասեր) լավ են քայքայվում և դրանով հողի բերքատուլութիւնը բարձրանում է:

Յեթն այդ ժամանակ աշխատող ձեռքերի և քաշող ուժի պակաս է զգացվում, ու հնարավոր չի հիմնական վար կատարել, ապա կարելի յէ թեթեւ յերեսավար անել, իսկ աշնանն արդեն կատարել հիմնական խոր վարը: Այս առաջին յերեսավարից հետո, հողամասում բավականին մոլախոտեր են առաջանում: Այդ մոլախոտերը վոչնչացնելու տեսակետից ետ աշնան վարը բավականին խոշոր նշանակութիւն է ունենում:

Յեթն այդ յերեսավարը կատարելու հնարավորութիւնն ել չկա, ապա կարելի յէ վարն անել նաեւ

ուշ աշնան: Սակայն միշտ պետք է աշխատել այդ վարն անել վորքան հնարավոր է շուտ:

Գարնանացանների համար կարելի չէ հողը վարել նաև գարնանը, սակայն, այս գեպքում պետք է աշխատել վարել վորքան հնարավոր է շուտ:

Հենց վոր ձմեռվա յեկած ձյունը հալվեց ու հողը «քեշի» յեկավ, այսինքն, նրա յերեսը մի քիչ չորացավ, այնպես վոր հնարավոր է այնտեղ աշխատել, պետք է վարն սկսել:

Վորքան գարնանը հողը շուտ է վարված, այնքան էլ նրա բերքատվությունը բարձր է լինում: Յեթե հողը վարվել է վաղ գարնանից, ապա այդ գեպքում մինչև ցանքը կատարելը յեկած անձրևների մեծ մասը ծծվում է հողի մեջ և հետագայում մեր ցանած բույսերն այդ ջուրն ոգտագործում են, իսկ յեթե հողն ուշ ենք վարում, նա յերկար ժամանակ մնում է պնդացած, անձրևների ջրերի մեծ մասը նրա վրայից հոսում կամ գոլորշիանում են և մեր հետագա բույսերին քիչ ջուր է մնում: Իսկ ջուրը մեր բույսերի համար շատ անհրաժեշտ է:

Ինչպես ասացինք, հողը պետք է վարել այն ժամանակ, յերբ նրա քեշն յեկել է, այլ կերպ ասած յերբ նա հասունացել է: Այս հասունացումը կախված է հողի խոնավության քանակից: Քեշը գալու ժամանակը գյուղացիները շատ լավ գիտեն և փորձված գյուղացիները վարը կատարում են հենց այս ժամանակ:

Յեթե հողը վարենք այն ժամանակ, յերբ նրա մեջ շատ ջուր կա, ապա ցխավառ կտացվի, վորը հետագայում չորանալով, շատ ամուր կոշտեր է տալիս, վորոնց փշերն էլ շատ դժվար է լինում: Դժվարանում նաև շարքացանի աշխատանքը:

Շատ չոր հողը նույնպես չի կարելի վարել, վորովհետև վարելը դժվար է, իսկ յեթե հնարավոր էլ է, ապա շատ կոշտեր է տալիս: Դժբախտաբար այս ձևը մեզ մոտ շատ է տարածված, յերբ ամուսն կեսերին բոլորովին չոր հողը վարում են:

ԻՆՉՊԵՍ ՎԱՐԵԼ

Վարը պետք է կատարել շատ խնամքով: Կոշտանոսականներն այս խնդրի վրա պետք է շատ լուրջ ուշադրություն դարձնեն, վորովհետև վորքան վարը լավ է կատարված, այնքան հեշտանում են մյուս աշխատանքները, բույսի զարգացման պայմանները լավանում են և բերքն էլ բարձրանում է:

Յերբեմն մեր արակտորիստները վարում են շատ անխնամ և հողի մեջ վորոշ չվարած հողակույտեր են թողնում: Այդ չվարված կտորները ծածկված են լինում հողով և չեն յերևում, սակայն յեթե ուշադրությամբ նայենք, ապա հեշտություն կարելի չէ այդ պակասությունը նկատել: Կամ յերբեմն խոր վար կատարելու փոխարեն, բարակ շերտով հողի յերեսը սևացնում են: Այսպիսի վար կատարելը հանցագործություն է: Այդպես վարելով, կոտնոսությունը շատ մեծ ֆուսս հասցրած կլինենք: Այդպես վարված հողերում հետագա աշխատանքն էլ շատ դժվարանում է, բույսերը թույլ են զարգանում, նպաստավոր պայմաններ են ստեղծվում մոլախոտերի աճման համար: Այսպիսով մենք գցում ենք բերքի թե քանակը և թե վորակը:

ՎԱՐԻ ԽՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վարի խորությունը կախված է հողի տեսակից, նայած թե ինչպիսի հող է, թե ինչ նյութից է բաղ-

կացած նրա տակի շերտը, ըստ այնմ ել վաբի խորութիւնը տարբեր պիտի անել: Ընդհանրապէս հացաբույսերի համար պետք է վարել ավելի յերես, քան որինակ ճակնդեղի, կարտոֆիլի, բամբակի համար: Սակայն շատ յերես վարել չի կարելի: Պետք է ինկատի ունենալ, վոր խոր վարը բավականին չափով բերքը բարձրացնում է, այնպէս վոր, յեթե տեղի հողն այնպիսին է, վոր կարելի չէ խոր վարել, ապա պետք է անալոյսան այդ անել: Բացի այդ, խոր վարը վոչնչացնում է շատ մոլախոտեր, իսկ մոլախոտերը վոչնչացնելը, մանավանդ գարնանացան հացաբույսերի համար, շատ մեծ նշանակութիւն ունի: Մոլախոտոտ դաշտում գարնանացանը շատ նվազ է լինում և բերքըն ել մի քանի անգամ ընկնում և: Միջին հաշվով պետք է վարել 16—18 սանտիմետր խորութիւնով:

ԻՆՉՈՎ ՎԱՐԵԼ

Վարը պետք է կատարել անպայման թևավոր գութաններով: Յեթե վորոշ շրջաններում գետ ևս գործ է անում չուծը, ապա պետք է անմիջապէս հրաժարվել նրանից և վոչ մի դեպքում չուծով վար չանել:

Բուկերներինց նուշնպէս պետք է հրաժարվել (նրանց կարելի չէ գործածել կրկնավարի համար):

Ինչպէս ասացինք, ամբողջ վարը պետք է կատարել միայն թևավոր գործիքներով, ՄՏ կայանների արագորեն լայնացող ցանցն այդ տեսակիտից շատ լայն հնարավորութիւններ է տալիս մեր բոլոր կոլտնտեսութիւններին: Պետք է հրաժարվել անհատական տնտեսութիւնից ժառանգութիւնն մնացած չուծից և նման գործիքներից և ամբողջ վարն ու մյուս բոլոր

աշխատանքները մեքենայացնել և կատարել բարձր վորակի մեքենաների միջոցով:

ՀՈՂԻ ՀԵՏԱԳԱ ՄՇԱԿՈՒՄԸ

Յեթե հողամասը վարված է աշնանից, ապա վաղ գարնանը, հենց վոր հնարավոր յեղով դաշտ դուրս գալ, պետք է անմիջապէս հողամասը փոցիւել, վորպէսզի մակերեսը հարթվի և շատ ջուր չգոլորչեանա: Յերբեմն հողն այնքան վատն է լինում, վոր ձմեռվա ձյան ազդեցութեան տակ նստած, պնդացած է լինում: Այդպիսի դեպքում պետք է վոչ թե փոցիւել, այլ նախ կրկնավար անել և ապա փոցիւել: Կրկնավարը պիտի կատարել նաև մոլախոտերով շատ վարակված հողերում:

Յեթե վարը կատարվում է գարնանը, ապա դարձյալ վարելուց անմիջապէս հետո պետք է փոցիւել: Հողը պետք է փոցիւել ատամնավոր «գրդ-դագ» փոցիւերով: Փոցիւելուց հետո, արդեն պետք է կատարել ցանքը:

ԻՆՉՊԻՍԻՍԵՐՍ ՊԵՏԲ Ե ՑԱՆԵԼ

Վորպէսզի կարողանանք մեծ բերք ստանալ, մեծ ուշադրութիւն պետք է դարձնենք նաև սերմի վրա: Սերմացուն պետք է լինի առողջ, նրա մեջ չմշկված ու կոտրտված հատիկներ չպիտի լինեն, չպիտի լինեն նաև հիվանդ հատիկներ. նա պետք է զտված լինի քարերից, հողից, մոլախոտերի սերմերից և այլն:

Բացի այս բոլորից, սերմերը պետք է թարմ լինեն ու բարձր ծլունակութիւն ունենան:

Այս բոլոր պահանջներին բավարարելու համար, պետք է սերմերը զտել, ախտահանել, յենթարկել ստուգման և ապա միայն ցանել:

ՍԵՐՄԵՐԻ ԶՏՈՒՄԸ

Ինչպես ասացինք, սերմերի մեջ յերբեմն մեծ քանակութեամբ քարեր, մոլախոտերի սերմեր ու այլ մնացորդներ են լինում: Այդ աղբը մեծ չափով գցում եւ սերմերի վորակը: Դրանից ազատվելու համար, պետք եւ սերմերը զտել:

Զտումը կատարվում եւ հատուկ սերմազտիչների միջոցով: Սերմազտիչները լինում են տարբեր տեսակների: Մեզ մոտ ամենից շատ տարածված եւ «տրիյեր» սերմազտիչը:

Տրիյերը բավականին լավ մեքենա յե, նա հացաբույսերի միջից զտում եւ՝ մոլախոտերի սերմերը, քարերը, փոշին, դարձանի կտորները եւ այլն:

Բացի այս, տրիյերը հացահատիկը բաժանում եւ մի քանի մասի, (ըստ հատիկների մեծութեան) — մանր, միջակ եւ խոշոր հատիկներին:

Սերմացուի համար պետք եւ վերցնել միջակ, կամ խոշոր հատիկները:

Այս զտման աշխատանքները պետք եւ կատարել անալոյման ձմռան ամիսներին, յերբ աշխատանք շատ չկա եւ կոլտնտեսականները համեմատաբար ազատ են:

ԻՆՉՈՒ ՅԵՎ ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏԲ Ե ՍԵՐՄՆ ԱՌՏԱՀԱՆԵԼ

Հացաբույսերը եւ հատկապես ցորենը, հաճախ հիվանդանում են մրիկ հիվանդութեամբ: Մրիկը սունկ եւ, վորի սպորները ցորենի ծլման շրջանում վարակում են նրան, զարգանում են ցորենի հետ միասին եւ լըցնում նրա հատիկներն իրենց սև սպորներով:

Մրիկը մեծ չափով գցում եւ ցորենի բերքը, բացի այդ, նա ազդում եւ նաև ալյուրի ու հացի վորակի վրա:

Ինչպես ասացինք, ցորենի հատիկների մեջ յեղած սև փոշին մրիկի սպորներն են ու հենց դրանք են, վոր վարակում են ցորենը: Այդ սպորները լինում են եւ՝ հողի մեջ եւ՝ ցորենի հատիկների վրա:

Մեծ մասամբ ցորենը վարակվում եւ իր հատիկների վրա յեղած սպորներով, այդ պատճառով եւ, մրիկի դեմ պայքարելու համար, պետք եւ դրանց վոչնչացնել:

Այդ սպորները կարելի յե վոչնչացնել ախտահանման միջոցով:

Ախտահանումը կատարվում եւ զանազան թույլներով, վորոնք բոլորն եւ սպանում են մրիկի սպորներին, սակայն ցորենին վոչ մի վնաս չեն պատճառում:

Ախտահանումը կարելի յե կատարել հեղուկ եւ փոշի թույլներով: Յեթե այն կատարվում եւ հեղուկ թույլներով, ապա կոչվում եւ քաց ախտահանում, իսկ յեթե կատարվում եւ փոշի թույլներով, կոչվում եւ չոր ախտահանում:

Թաց ախտահանումը կատարում են ֆորմալինով, պղնձարձասպի լուծույթով եւ այլն: Իսկ չոր ախտահանումը կատարվում եւ փարիզյան կանաչով, АБ փոշիով, Դավիտովի փոշիով եւ այլն:

Ավելի լավ եւ ախտահանումը կատարել չոր փոշիների միջոցով, քան թե լուծույթների, վորովհետև նախ՝ չոր ախտահանումն ավելի հեշտ եւ եւ մեր բոլոր կոլտնտեսականներն եւ՝ կարող են այդ կատարել, յերկրորդ՝ փոշիով ախտահանած սերմերը կարելի յե յերկար ժամանակ առանց փչացման պահել, մինչդեռ թաց ախտահանում կատարած սերմացուն պետք եւ մի քանի ուրում ցանել, վորովհետև նա շատ շուտ իր ծուռանակութեամբ զցում եւ:

Չոր ախտահանումը կատարվում է հետևյալ կերպ. հատուկ ախտահանման մեքենայի մեջ լցվում է վորոշ քանակությամբ ցորեն, իսկ նրա վրա լցնում են ախտահանիչ փոշին: Նայած թե ինչ նյութով ենք ախտահանում, ըստ այնմ ել նրա քանակությունը տարբեր պիտի վերցնել. որինակ՝ փարիզյան կանաչով ախտահանելիս յուրաքանչյուր մեկ կիլո ցորենին պետք է վերցնել $1\frac{1}{2}$ գրամ փոշի (յուրաքանչյուր փթին ութ գրամ):

ԱԲ փոշու դեպքում, յուրաքանչյուր կիլոյին պետք է վերցնել $1—1\frac{1}{2}$ գրամ: Փոշին լցնելուց հետո, մեքենայի անցքը փակում են և սկսում են պտտեցնել 3—5 րոպե, մինչև վոր փոշին լավ խառնվի ցորենի հատիկներին և ամբողջովին պատի նրանց մակերեսը: Դրանից հետո բացում են մեքենայի դռնակը և արդեն ախտահանված ցորենը դատարկում պարկերի մեջ: Այս աշխատանքը պետք է մեծ ղգուշությամբ կատարել, վորպեսզի շատ փոշի չբարձրանա, վորովհետև այդ փոշին խիստ թունավոր է և կարող է աշխատողներին վնասել: Աշխատողները պետք է իրենց բերանները թաց շորով փակեն:

Ախտահանման մեքենաները բավականին տարբեր են և տարբեր մեծության են լինում: Մեքենա չլինելու դեպքում, ախտահանումը կարելի չի կատարել պարկերի մեջ: Այս դեպքում պետք է շատ խիստ կտրելից պարկեր վերցնել կամ ավելի լավ է յերկու պարկ իրար մեջ դնել, վորպեսզի նրանց արանքներից թունավոր փոշին դուրս չգա և աշխատողների վրա չազդի:

Այս ախտահանումը կարելի չի կատարել ցանքից շատ առաջ և սերմացուն պահել այդպես՝ մինչև ցանքի

ժամանակը, միայն պետք է այն պահել չոր տեղում:

Ախտահանված ցորենը բավականին չափով ապահովված է մրիկից:

ՍԵՐՍԵՐՆ ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ՍՏՈՒԳՎՈՒՍ

Սերմերի ստուգումը կատարվում է Պետ-Սերմ. Տեսչության կամ նրա բաժիններին կողմից:

Ցերեքն պատահում է, վոր սերմացուն իր մեջ մեծ քանակությամբ աղբ է պարունակում, կամ վորոշ դեպքերում, նրա ծլունակությունը շատ փոքր է լինում, այսինքն ցանվող սերմերի վորոշ մասը ծլելու ընդունակություն չի ունենում և այլն: Որինակ՝ յենթադրենք մեր սերմացուի ծլունակությունը հավասար է $80\frac{0}{10}$ -ի: Դա նշանակում է, վոր յուրաքանչյուր 100 հատիկից կարող է ծլել միայն ութսունը: Յեթե, առանց այդ գիտենալու, այդպիսի սերմացուն ցանենք, ապա մեր ցանքը նոսր կլինի, մոլախոտերն ուժեղ կզարգանան, կճնշեն հացաբույսերին և բերքն ել պակաս կլինի:

Այս նույնը կլինի նաև աղբոտ սերմ ցանելու դեպքում: Յեթե սերմի մեջ շատ աղբ կա, ապա նրա մաքրության տոկոսը ցածր է: Մաքրության ցածր տոկոս ունեցող սերմեր ցանելու դեպքում, նույնպես նոսր ցանք կառացվի: Վորպեսզի այդպես չլինի, պետք է իմանալ, թե տվյալ սերմի ծլունակության և մաքրության տոկոսը վորքան է և այդ սերմը ցանելիս, համապատասխան չափով ավել վերցնել: Որինակ՝ յենթադրենք մեր սերմացուի ծլունակությունը հավասար է 90-ի, ապա այդպիսի սերմ ցանելիս, պետք է 10 տոկոսով ավել վերցնել, վորովհետև մեր սերմի 10 տոկոսը ծլելու ընդունակություն չունի: Յեթե ծլունակու-

Թյունից բացի, մաքրության տոկոսն էլ 100-ից ցածր
է, ապա սերմը պետք է ել ավելի վերցնել:

Գոյություն ունի ծլունակության ու մաքրու-
թյան տոկոսի վորոշ նորմա, վորից ցած լինելու դեպ-
քում, ցանել չի կարելի:

Յերբեմն սերմացուն վարակված է լինում շատ
վտանգավոր մոլախոտերի սերմերով, այդպիսի սերմ
ցանելով մենք ցանում ենք նաև այդ մոլախոտերի սեր-
մերը, վորոնք ծլելով ավելի յեն տարածվում և ել ա-
վելի վարակում դաշտերն ու հացաբույսերը: Սերմա-
ցուի ստուգման ժամանակ, հաշվի յեն առնվում նաև
այդ սերմերը և յեթե նրանք շատ են ու վտանգավոր,
ապա այդպիսի սերմացուն չի կարելի ցանել, մինչև
վոր նա նորից չգտվի:

Այս բոլորից յերևում է, թե սերմերի ստուգումն
ինչպիսի կարևոր նշանակություն ունի և վոր վոչ մի
դեպքում չի կարելի առանց ստուգման կայանների
թույլտվության վոչ մի հատիկ սերմացու հողի մեջ
դրել:

ԳԱՐՆԱՆԱՑԱՆՆԵՐԻ ՑԱՆՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Ցանքի ժամանակը հացաբույսերի բերքի վրա
շատ խոշոր ազդեցություն է թողնում: Փորձերը ցույց
են տալիս, վոր վորքան քանքը վաղ է կատարված,
այնքան ել բերքն ավելի բարձր է ստացվում:

Ռոստովի փորձադաշտում կատարված փորձերից
ստացվել է հետևյալ բերքը.

Վաղ ցանք	9,5 ցենտներ
Միջին ցանք	6,5 »
Ուշ ցանք	5 »

Այս թվերը ցույց են տալիս, վոր վաղ ցանքն
ուշ ցանքի հետ համեմատած, մոտ 2 անգամ բերքը
բարձրացնում է:

Սակայն այս չի նշանակում, վոր ինչքան վաղ
ուղենանք կարող ենք ցանել: Վորպեսզի ցանքն սկսենք,
պետք է հողն այնպիսի դրության մեջ լինի, վոր հնա-
րավոր լինի այնտեղ աշխատել: Բացի այս, պետք է
որերն այնքան տաքացած լինեն, վոր այդ ջերմության
տակ հացաբույսերը կարողանան ծլել:

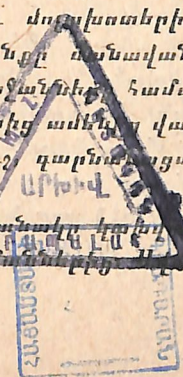
Յերբ ցանքը շուտ ենք կատարում, բույսերն ի-
րենց տրամադրության տակ շատ խոնավություն են
առնում, ջերմությունն էլ դեռ այնքան ուժեղ չի
լինում, այնպես վոր նրանք ուժեղ կերպով թփակա-
լում են: Այս դեպքում ամեն մի հատիկից առաջանում
են 7—8, յերբեմն ել ավելի ցողուններ ու այդքան ել
հասկեր: Մինչդեռ ուշ ցանելու դեպքում, շատ թույլ են
թփակալում և առաջացած հասկերի թիվն էլ քիչ է լի-
նում:

Բացի այդ, ուշ ցանած բույսերը շատ նվազ են
լինում և հեշտությամբ հիվանդանում են զանազան
հիվանդություններով, իսկ վաղ ցանելու դեպքում բույ-
սերն ստացվում են ավելի առողջ և զանազան հիվան-
դություններին ու մոլախոտերին ավելի լավ են դի-
մադրում: Վաղ ցանքը մանավանդ խոշոր նշանակու-
թյուն ունի չոր շրջաններ, համար:

Հացաբույսերից ամենից վաղ պետք է ցանել դա-
րին, իսկ ավելի ուշ՝ դարձաբույս ցորենը և մնացած
հացաբույսերը:

Ցանքի ժամանակը կախված է նաև հողային և
կլիմայական պայմաններից: Այս դրություն հողերում ցան-

1-33/39

քը պետք է ավելի շուտ կատարել, քան կավային հոգերում: Հարավային լանջերում ավելի շուտ, քան հյուսիսային:

ԻՆՉՊԵՍ ՅԵՎ ԻՆՉՈՎ ՑԱՆԵԼ

Մեր կոլտնտեսություններում հացաբույսերը մեծ մասամբ ցանում են շարքացաններով: Սակայն դեռ կան կոլտնտեսություններ, վորոնք ցանքի բավականին մասը շաղացան են անում ձեռքով:

Ցեթե շարքացանքը համեմատենք ձեռքով կատարած շաղացանքի հետ, ապա մենք կտեսնենք, վոր շաղացանքը շատ մեծ պակասություններ ունի: Վորոնք են այդ պակասությունները:

1. Շաղացանի դեպքում մենք նույնքան հողում ավելի շատ սերմ ենք ցանում, քան շարքացանի դեպքում: Միջին հաշվով շաղացանի ժամանակ մեկ հեկտարին 30—50 կիլո ավելի սերմ է ծախսվում:

Ցեթե հաշվենք, թե Հայաստանի բոլոր կոլտնտեսությունները միասին քանի հեկտար շաղացանք են կատարում և այդ պատճառով ինչքան ավել սերմ են դրում հողի մեջ, ապա կտեսնենք, վոր մենք ամեն տարի իզուր տեղը հսկայական քանակությամբ սերմ ենք կորցնում:

Վորպեսզի ավելի պարզ լինի, բերենք մեկ օրինակ—դիցուք թե մի կոլտնտեսություն 400 հեկտար հացաբույս պիտի ցանի և դրա միայն կեսն է շարքացանով ցանում, իսկ մյուս կեսը՝ շաղացան է անում: Կնշանակի նա 200 հեկտար շաղացան կատարեց: Ցեթե հաշվենք, վոր ամեն մեկ հեկտարին միջին հաշվով 40 կիլո ավել է ցանել, ապա $40 \times 200 = 8000$ կիլո: Այ-

սինքն՝ այդ տնտեսությունն իզուր տեղը 8000 կիլո կամ այլ կերպ ասած, 80 ցնեաներ սերմ է գցել հողի մեջ: Իսկ 80 ցնեաներ հացահատիկը մի կոլտնտեսության համար, այնքան էլ վորք բան չէ:

2. Շաղացանը սերմերը հավասար խտությամբ չեն ցանում: Մի տեղ ավելի խիտ և լինում և այդտեղի բույսերը նվազ են անում, իսկ մի ուրիշ տեղ էլ բաց տարածություններ են մնում, վորոնք չեն ողտագործվում հացաբույսերի կողմից: Այդ բաց տեղերում բազմաթիվ մոլախոտեր են զարգանում:

3. Շաղացան ցանելիս, սերմերը տարբեր խտությամբ են ընկնում, միաժամանակ չեն ծլում և հետագայում իրար խանգարում են:

Այս բոլորից մենք տեսնում ենք, վոր շաղացանի դեպքում բույսերը վատ են զարգանում և նրանց բերքըն էլ ցածր է լինում, մինչդեռ շարքացանի դեպքում ավելի բարձր բերք է ստացվում:

ՑԱՆՔՆ ԻՆՉ ԽՈՐՈՒՅՑԱՆ ՊԵՏԲ Ե ԱՆԵԼ

Ցանքի խորությունը հացաբույսերի համար բավականին խոշոր նշանակություն ունի: Խորությունը նախ և առաջ կախված է սերմի մեծությունից, վորքան սերմը խոշոր է (որինակ յեզիպտացորենը), այնքան խոր պետք է ցանել և ընդհանրապես, վորքան մանր է, (որինակ կորեկը), այնքան յերես:

Ցանքի խորությունը կախված է նաև հողի խոնավությունից: Խոնավ հողերը պետք է յերես ցանել, վորովհետև այդ դեպքում ծիլերն ավելի շուտ դուրս կգան և ավելի ուժեղ կլինեն: Իսկ չոր հողերում պետք է ավելի խոր ցանել:

Հողի տեսակը նույնպես ազդում է ցանքի խորութեան վրա: Ավազային փուխը հողերում պետք է ցանել ավելի խոր, քան կավային ծանր հողերում:

Այս բոլորը չի նշանակում, վոր ինչքան ուզենանք կարող ենք խորութեանն ավելացնել կամ ընդհակառակը պակասեցնել:

Միջին խորութեանը հացաբույսերի սերմերի համար՝ 3—4 սանտիմետրն է, և հողային ու կլիմայական տարբեր պայմաններում, ցանքը խորացնելու կամ մաղրացնելու դեպքում, պետք է առաջնորդվել այս միջին խորութեանով:

ՑԱՆՔԻ ԽՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ցանքի խտութեանը ևս շատ կարևոր խնդիր է և կախված է մի շարք պայմաններից.

1. Հողի հատկութեաններից:

Վորքան հողը պարարտ է ու լափն է, այնքան էլ ցանքը պետք է նոսր կատարել, վորովհետև պարարտ հողում ցորենն ավելի ուժեղ է թփակալուծ, շատ ցողուններ է տալիս և ցանքն ավելի խիտ է դառնում:

2. Սերմի վորակից, վորքան սերմացուն լափն է, այնքան ցանքը պետք է նոսր կատարել:

3. Ցանքի խտութեանը կախված է նաև ցանքի ժամանակից. վաղ ցտնելու դեպքում պետք է ավելի նոսր ցանել, քան ուշ ցանելու դեպքում և այլն:

4. Չոր հողային և կլիմայական պայմաններում ցանքը պետք է ավելի նոսր անել, վորովհետև այդ պայմաններում հողը քիչ ջուր է պարունակում իր մեջ և բույսերը հաճախ տուժում են ջրի պակասութեանից:

Նոսր ցանելու դեպքում հողամասի վրա քիչ բույս է լինում և ուրեմն քիչ էլ ջուր են դուրընիացնում:

Միջին հաշվով մեկ հեկտարին պետք է ցանել 120-135 կիլոգ. սերմ: Գարին պետք է ավելի ցանել, քան ցորենը:

ԻՆՉ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԵԼ ՀԱՅԱԲՈՒՅՍԵՐԻ ԴԱՇՏՈՒՄ ՑԱՆՔԻՑ ՀԵՏՈ

1. Աշխանացան ցորենների հողամասը հաճախ մինչև զարուն յերեսից կեղև է կաղմած լինում, ամրացած է լինում, վորի հետևանքով հողում յեղած ջուրը հեշտութեամբ դուրընիանում է, իսկ ողը (վորը շատ անհրաժեշտ է բույսի արմատների համար) դժվարութեամբ է ներս թափանցում հողի մեջ: Այս կեղևը վոչընչացնելու համար, հաճախ զարնանն այդ աշխանացանները փոցխում են:

Սակայն այս աշխատանքը պիտի կատարել վաղ զարնանը, մանավանդ մեր չոր կլիմայական պայմաններում, վորտեղ այդ աշխատանքն ուշացնելն ավելի շուտ փնաս կրերի, քան ոգուտ:

2. Ցանքից վորոշ ժամանակ անցնելուց հետո, յեթե այդ դաշտում շատ մոլախոտեր են յերևացել, անպայման դաշտը պետք է քաղհանել և դրանց հեռացնել:

Քաղհան պետք է անել հատկապես այն հողերում, վորտեղ շատ տարածվել են բազմամյա, խիստ վտանգավոր մոլախոտերը, հատկապես կանգառների (փուռ) զանազան տեսակները:

Բացի այդ, քաղհանն անհրաժեշտ է անել քանի դեռ այդ փռերը փոքր են:

Այս աշխատանքները կատարելուց հետո, այլևս մինչև բերքահավաքը հացաբույսերի դաշտում ուրիշ աշխատանք չի կատարվում: Միայն ջրովի շրջաններում պետք է հողամասը ջրել:

Մենք համառոտ կերպով ծանոթացանք բոլոր այն աշխատանքների հետ, վոր պետք է կատարել գարնանը հացաբույսերի վերաբերյալ: Այս բոլոր կանոնները ճիշտ և ժամանակին կատարելու դեպքում միայն կարելի չե հացաբույսերից բարձր բերք ստանալ: Բերքատվություն բարձրացումը մեր կուտնտեսությունների հիմնական խնդիրը պետք է լինի և նրանք ամեն ջանք պիտի դործ դնեն, վորպեսզի մշակությունը տանեն կանոնավոր կերպով, պայքարեն մոլախոտերի դեմ, ցանկն զտված և ախտահանված սերմ, կիրառեն կանովաժոր ցանքաշրջանառություն և այլն: Միայն այս բոլոր ձեռնարկումները կատարելով կարելի չե բերքը բարձրացնել և դրանով նպաստել կուտնտեսական ունևոր դառնալուն:

ԳԻՆԸ 25 Կ.

1934թ. - 219

1

3313

ССРА Наркомзем—Агротехпроп

Э. АСТВАЦАТРЯН

Беседа по обработке хлебных злаков

Сельхозгиз

1934

Эривань